
Az építészeti alkotások nemzetközi és európai uniós szerzői jogi szabályozása

Ferenczi Fanni*

1. Építészeti művek, mint a szerzői jogi védelem tárgyai

1.1. Az építészeti művek jellemzői szerzői jogi szempontból. Az építészeti művek *szerzői jogi* oltalom alatt állnak. Ez a mai viszonyaink között teljesen természetesnek tűnik, azt azonban el kell ismerni, hogy az építészeti alkotások a szerzői művek egy meglehetősen sajátos csoportját alkotják. Ahogy arra *Faludi Gábor*¹ rámutat, az építészeti alkotások általában funkcionális és nem esztétikai művek, ugyanakkor a különböző nemzetközi egyezmények a művészeti alkotások között részesítik védelemben.² Az építészeti művek további fontos sajátossága, hogy a jog egyaránt oltalmazza az építészeti tervet és a megépített műveket, tehát a fizikailag megvalósult műszaki létesítményt. A megvalósult építészeti mű ugyanakkor tulajdonjog tárgya is, és tulajdonosa általában nem a szerzői jog jogosultja. A szerzői jogok és a tulajdonosi érdekeknek esetleges összeütközése komoly vitákat eredményezhet. Az építészeti művek szerzői jogi védelmének szabályozásánál a jogalkotónak azt is figyelembe kell vennie, hogy az építészeti terv megvalósításával az eredmény csak viszonylag ritkán kerül nyilvánosság elé, ellentétben más szerzői művekkel, például egy interneten közzétett hangfelvétellel vagy audiovizuális alkotással. Az építészeti művek tehát igen érdekes szerzői jogi kérdéseket vetnek fel. A szerzői jogi viszonyok – különösen mai világunkban – rendkívüli módon igénylik a nemzetközi védelmet.³ Az államok közötti együttműködés ezen a téren kifejezetten sikeresnek mondható. Azonban be kell látnunk, hogy az államok szerzői jogot érintő nemzetközi együttműködésének nem az építészeti művek szerzői joga jelentette és jelenti a motorját. Rövid tanulmányomban felvázolom az építészeti művek nemzetközi és európai uniós szabályozását.

* Közjegyző-helyettes (Debrecen).

¹ Faludi Gábor: Az építészeti művek a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatában. In: Legeza Dénes (szerk.): A szerzői jog gyakorlati kérdései. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, 118-149.

² Tehát a művészeti jelleg a védelem alapja vagy beszámítási pontja. Lásd Faludi: Az építészeti művek... im. 119.

³ Mádl Ferenc – Vékás Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015, 373.

1.2. A fogalom-meghatározás nehézségei, az „építészeti mű” fogalma.

Tanulmányom elején érdemes volna tisztázni, hogy pontosan mit jelent az „építészeti mű” kifejezés a vizsgált nemzetközi jogi illetve európai uniós jogi környezetben. Tekintettel arra, hogy – amint látni fogjuk – a nemzetközi jogi és európai uniós szerzői jogi szabályozásban e terület viszonylag kis hangsúllyal jelenik meg, a feltett kérdésre nem lehet teljesen egyértelmű választ adni. A különböző nemzetközi jogi és uniós jogi dokumentumok ugyanis nem tartalmazzák a fogalomdefinícióját. Nemzetközi jogi vagy európai uniós definíciók hiányában az „építészeti művek” fogalmának meghatározása során a nemzeti szabályozások terminológiájából kell kiindulni, jóllehet a nemzeti szabályozások között e tekintetben jelentős eltérések vannak. A legtöbb esetben viszonylag egyszerű eldönteni, hogy építészeti műről van-e szó vagy sem. Egy impozáns épület, egy mérnöki csúcsteljesítményt jelentő terv az Európai Unió valamennyi tagállamában és minden fejlettebb, a nemzetközi jogi egyezményekben részes országban oltalomra számíthat. Azonban nem biztos, hogy egy úszómedence, egy faház, egy síremlék vagy egy kert tervrajza is valamennyi nemzeti jog szerint építészeti műnek minősül. Jelen tanulmányom keretei között nem vállalkozom arra, hogy minden releváns állam jogrendszerében alkalmazott definíciót áttekintsem, csupán három példával kívánom érzékeltetni, hogy az építészeti mű fogalmának meghatározása tekintetében a nemzeti szerzői jogi szabályozásokban jelentős különbségek fordulnak elő, ami nemzetközi viszonylatban is megnehezítheti az építészeti művekkel kapcsolatos szerzői jogi jogviták rendezését.

Az *Egyesült Királyságban* az 1988-as szerzői jogról, tervezésről és szabadalmakról szóló törvény jelenti a legfontosabb vonatkozó jogforrást, amely taxatív módon sorolja fel a védett szerzői műveket.⁴ A törvény 4. szakasz (1)(b) szerint az „épület” fogalma magában foglalja valamennyi rögzített felépítményt, és az épület vagy rögzített felépítmény részét. A szerzői jogi védelem kiterjed az építészeti terveire és vázlataira egyaránt. Felmerült a kérdés, hogy az épületek fogalmába beletartoznak-e az olyan, nem a helyszínen kivitelezett létesítmények is, mint melegházak, portakabinok vagy úszómedencék. E létesítmények védelmének legnagyobb akadálya, hogy a törvény csak *rögzített* felépítményt tekint épületnek. Míg e rendelkezéssel nyilvánvalóan az volt a jogalkotó szándéka, hogy a hajókat ne kelljen építészeti művekként védelemben részesíteni, azoknak a dolgoknak a jogi sorsa *meglehetősen bizonytalan*, amelyek bár nem gyártásuk, létrehozásuk idejétől kezdve vannak rögzítve, ám később – rendeltetésüknek megfelelően – elmozdíthatatlanul éstartóan egy bizonyos területen vannak elhelyezve. Egy ausztrál⁵ esetben az Északi Tartomány Legfelsőbb Bírósága úgy döntött, hogy az előre gyártott üvegszálás úszómedencék gyártására használt forma (zsalu) szerzői jogi védelem alá esik.⁶ *Mildred* bíró szerint annak elbírálása során, hogy épületről

⁴ Lionel Bently –Brad Sherman: *Intellectual Property Law*. Oxford University Press, Oxford, 2009, 58.

⁵ Az ausztrál jogrendszer az angol commonlaw-ból ered, a szerzői jogi szabályozásban ma is igen nagy az átfedés.

⁶ *Darwin Fibreglass v. Kruhse Enterprises* (1998) 41 IPR 649. Lásd http://www.supremecourt.nt.gov.au/archive/doc/sentencing_remarks/0/98/0/NS000550.htm Letöltve: 2016. január 12.

van-e szó, vagy sem, a következő szempontokat kell mérlegelni. A létesítmény nagyságát, rendeltetését, azt, hogy rögzített vagy hordozható, illetve tartósságának mértékét. A bíróság pedig arra a következtetésre jutott, hogy jóllehet sem az öntőforma, sem a műanyag nem minősül épületnek, ám a medencék igen. Annak ellenére, hogy az úszómedencéket előre gyártották és mozdíthatók.⁷ Ellentétben a többi szerzői művel, az építészeti művekre vonatkozóan *nincs* olyan kitétel, hogy azokat művészi értéküktől függetlenül védelemben kell részesíteni. Ezért úgy tűnik, annak eldöntésénél, hogy egy adott létesítmény építészeti műnek (vagy művészi értékű iparosmunkának) tekinthető vagy sem, először azt kell mérlegelni, hogy építészeti munka (vagy művészi értékű iparosmunka); és ha igen, elég magas művészi színvonalat képvisel-e, bár ebben a tekintetben a törvényi megfogalmazás kissé homályos.⁸

Németországban a *német szerzői jogi törvény*⁹ 2. § (1) bekezdése sorolja fel a szerzői jogi oltalom alá eső műveket. E törvényhely 4. pontja szerint az irodalom, a tudomány és a művészet védett művei közé tartoznak különösen a képzőművészeti művek, ideértve az *építészet és az alkalmazott művészet alkotásait*, valamint e művek *terveit*. Tehát az építészeti művek és azok tervei is védelemben részesülnek az UrhG. szerint, amennyiben azok személyes szellemi alkotást ábrázolnak, tehát „az építőművészet alkotásai”. *Beigel*¹⁰ szerint a művek esztétikai tartalmának azonban el kell érnie egy olyan szintet, hogy a művészetekre fogékony és a művészetekben némiképp jártas körök művészeti teljesítményről beszélhessenek. A joggyakorlat szerint akkor minősül egy épület „építőművészeti alkotásnak”, ha az kiemelkedik a hétköznapi épületek tömegéből és egyéni szellemi alkotómunka eredménye, vagy kiemelkedik az átlagos építészeti alkotások közül.¹¹ Az épületek egyes részei is állhatnak szerzői jogi védelem alatt, ha megfelelnek a fenti feltételeknek és az egész épülettől elkülöníthetők, például rácsok, kertkapuk, erkélyek. A terveket, tervvázlatokat és rajzokat is megillesheti szerzői jogi védelem, és az sem követelmény, hogy a terveket végül megépítsék.

Hazánk szerzői jogi szabályozásán német hatás érzékelhető. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény¹² 1. § (2) bekezdése példálózó jelleggel sorolja fel, hogy mi minősül szerzői alkotásnak. E törvényhely k) pontja kimondja, hogy az „*építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve*” szerzői jogi védelem alatt áll, tehát szerzői alkotásnak minősül. Az Szjt. 1. § (3) bekezdése szerint a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó *egyéni, eredeti* jellege alapján illeti meg. A védelem *nem* függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől. A védelem kiterjed egyrészt magára az építészeti alkotásra, azaz az épületre, annak tervére, az épületegyüttesre, illetve a városépítészeti együttes tervre is. Tehát az épület

⁷Bently – Sherman: im. 76-77.

⁸Bently – Sherman: im. 76-77.

⁹Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte a továbbiakban: UrhG.

¹⁰ Herbert Beigel: Urheberrechte des Architekten. Bauverlag, 1984, 40.

¹¹ Alfred Morlock – Karsten Meurer: Die HOAI in der Praxis. Werner Verlag, 2014.

¹² A továbbiakban: Szjt.

(műszaki létesítmény) és annak terve is szerzői jogi védelem alatt áll. A védelem tárgyának meghatározásában talán az jelenti a legnagyobb jogalkalmazói feladatot, hogy az Szjt. nem definiálja az építészeti alkotás tervének fogalmát. Azaz nincs egyértelműen rögzítve a törvényben, hogy a közjogi elnevezést nyert tervfajták közül (pl.: ötletterv, tanulmányterv látványterv, vázlattevély stb.) melyik részesülhet védelemben, és az sem, hogy a tervezési folyamatban melyik az az első részeredmény, amely már szerzői jogi oltalom alatt áll. Ebből arra lehet következtetni, hogy a jogalkotó nem a tervfajta elnevezésére helyezi a hangsúlyt a védelem biztosításánál, hanem annak tartalmára. Annak megítélésénél, hogy az építési terv szerzői alkotás vagy sem, csupán két kritérium fennállását kell mérlegelni: a tervnek egyéni, eredeti jellegűnek kell lennie, illetve el kell érnie az alkotás szintjét. A bírói gyakorlat szerint, szerzői jogi védelemben részesül minden olyan mű, amelynek formáján az alkotó szellemi tevékenységéből fakadó eredetiség jegyei felismerhetők, függetlenül attól, hogy az alkotás milyen esztétikai értékelést vált ki.¹³ Az újabb bírói gyakorlatból is kitűnik, hogy az *egyéni, eredeti jellegű, önálló és kreatív gondolatiságot tükröző* építészeti terv az az alkotás, amelynek tervezőjét szerzői jog illeti meg.¹⁴ A magyar joggyakorlatban felmerült legújabb, legérdekesebb kérdésekről, döntésekről *Faludi Gábor* nyújtott kitűnő és igen érdekes áttekintést a már általam korábban hivatkozott, „Az építészeti művek a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatában” című munkájában. Ebből csak példaként említem meg, hogy a Testület szerint egy iskola bútorozási terve nem minősül egyéni-eredeti műnek, ha nem tartalmazza a belső téralakítás egyéni-eredeti megoldását. Ezzel szemben a Testület egy egyéni-eredeti jellegű síremléket szerzői jogi oltalomban részesített. *Barta Judit* pedig beszámolt arról, hogy a joggyakorlat az építészeti kamarában és a szakirodalomban kialakult véleményt elfogadva a kert- és tájépítészetet is az építmény fogalma alá vonta.¹⁵

2. Az építészeti alkotások nemzetközi szerzői jogi védelme

Ahogy az a szellemi alkotások jogára általában igaz, a szerzői jog is egy meglehetősen „internacionalista” jogterület.¹⁶ A szerzői jogokra a nemzetközi magánjog terén fő szabály szerint a *területhez kötöttség* vagy *territorialitás* elve irányadó, amely szerint a szerzői jog csak annak az országnak a területén áll fenn, ahol az adott szellemi alkotás létrejött – függetlenül attól, hogy belföldi vagy külföldi szerzőtől származik.¹⁷ A territorialitás elve szerint tehát az egyes nemzeti szerzői jogi törvények saját szerzőiket csak saját területükön részesítették védelemben, külföldön már nem. Azonban már a 19. századtól megjelent a törekvés az államok részéről, hogy a szerzői jogi védelmet kiterjesszék: a szellemi

¹³ BH1980. 332.

¹⁴ EBH2000.382.

¹⁵ Barta Judit: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. In: Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 6. (116.) évfolyam 6. szám 2011. december. 116.

¹⁶ Csécsy György: A szellemi alkotások joga. Novotni Kiadó Miskolc 2007. 23.

¹⁷ Mádl – Vékás: im. 377.

termékek hatékony védelmét ne akadályozzák az államhatárok. Erre több eszköz állt és áll az államok rendelkezésére. A legegyszerűbb eszköz, hogy az államok – viszonyosság vagy nemzetközi szerződés alapján – a szellemi tulajdon védelmére vonatkozó külföldi jogszabályok hatályát saját területükre is kiterjesztették, illetve saját nemzeti szabályait külföldi szellemi alkotásokra is alkalmazták; így gyakorlatilag egyoldalú kollíziós szabályok jöttek létre.¹⁸ A szellemi teljesítmények nemzetközi védelmének megvalósítására az államok kétoldalú, illetve multilaterális nemzetközi szerződéseket kötöttek. A legfontosabb ilyen multilaterális egyezmény a Berni Unió Egyezménye.¹⁹ Az építészeti alkotások szerzői jogának nemzetközi jogi védelmét áttekintve azt tapasztaljuk, hogy nincs olyan nemzetközi jogi megállapodás, amely kifejezetten csak az építészeti alkotásokra vonatkozóan tartalmazna univerzális jellegű szabályozást.²⁰ Ugyanakkor a szerzői jogot szabályozó általános jellegű nemzetközi szerződések sem tartalmaznak általában olyan rendelkezéseket, amelyek kifejezetten az építészeti alkotások szerzői jogi oltalmára vonatkoznának. Ennek oka, hogy néhány egyéb műtípushoz (pl.: szoftverek, zenei alkotások, audiovizuális alkotások stb.) viszonyítva az építészeti alkotásokkal kapcsolatban nagyságrendekkel ritkábban fordul elő szerzői jogi jogsértés, és az építészeti művekkel kapcsolatos szerzői jogi jogsértésekkel okozott károk is messze elmaradnak például az illegális fájlmegosztókkal okozott károktól.

2.1. A Berni Unió Egyezménye. Az 1878. évi párizsi világiállításal kapcsolatban tartott művészeti-irodalmi kongresszuson alakult nemzetközi társaság²¹ kezdeményezésére és a svájci kormány támogatásával²² 1886. szeptember 9-én kötötték meg az irodalmi és művészeti alkotások védelmére irányuló első nemzetközi szerződést,²³ amelyet a szakirodalomban – az előkészítő konferencia helyszíne után – Berni Unió Egyezményként szoktak említeni. A BUE-t 1886 óta természetesen több alkalommal módosították, illetve kiegészítették,²⁴ legutóbb Párizsban 1971. július 24-én. E módosítások és kiegészítések azt a célt szolgálták, hogy a jogi védelmet alkalmassá tegyék az időközben bekövetkezett technikai és társadalmi változások követelményeinek kielégítésére.²⁵ A BUE-

¹⁸ Forgács Tünde: A szellemi tulajdon területét szabályozó nemzetközi szerződések a magyar jogban, különös tekintettel az e szerződéseket kihirdető nemzeti jogforrásokra és a *softlaw* problematikára. In: Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica Tomus XXX/1. (2012), 271-289.

¹⁹ Convention de Berne pour la protection des œuvres littéraires et artistiques – Berni Egyezmény az Irodalmi és a Művészeti Művek Védelmére. A továbbiakban: BUE.

²⁰ Bakos Kitti – Nótári Tamás: Adalékok a szerzői jog nemzetközi és hazai fejlődéstörténetéhez. In: De iurisprudentia et iurepublico V. évfolyam, 2011/4. szám, 2.

²¹ Association Littéraire Internationale, amelynek elnöki tisztségét először Victor Hugo töltötte be. Forrás: Nótári: A magyar szerzői jog fejlődése... im. 26.

²² Faludi Gábor: A szellemi alkotások jogának általános kérdései. In: Lontai Endre – Faludi Gábor – Gyertyánfy Péter – Vékás Gusztáv: Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2006, 16.

²³ Lásd Ranschburg Viktor: A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott Berni Egyezmény vonatkozással Magyarországra. Az Athenaeum r.t. Könyvnyomdája, Budapest, 1901.

²⁴ Összesen hét ízben: Párizsban (1896), Berlinben (1908), Bernben (1914), Rómában (1928), Brüsszelben (1948), Stockholmban (1967) és Párizsban (1971). Forrás: Nótári: A magyar szerzői jog fejlődése... im. 27.

²⁵ Mádl – Vékás: im. 373.

nekjelenleg 165 tagállama van. Magyarország 1922-ben csatlakozott a BUE Bernben kiegészített szövegéhez,²⁶ 1931-ben a Rómában módosított szövegéhez,²⁷ majd 1975-ben Párizsban módosított szövegéhez.²⁸ A BUE-vel kapcsolatos adminisztratív feladatok ellátására állandó szervezetet hoztak létre Bernben, azonban 1967 óta a Berni Iroda feladatait agenfi székhelyű Szellemi Tulajdon Világszervezete²⁹ vette át. A Világszervezet alapítása után hét évvel lett az ENSZ szerve. Fő feladata, hogy *„védje a szellemi tulajdont az egész világon, és ösztönözze, elősegítse a kreatív tevékenységeket.* Magyarország 1970 óta tagja a Világszervezetnek.

A BUE 2. cikk (1) bekezdése tartalmazza, hogy milyen alkotásokra terjed ki a szerzői jogi védelem. Eszerint a BUE-ben használt *„irodalmi és művészeti művek” kifejezés „felöleli az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotását, tekintet nélkül a mű létrehozásának módjára vagy alakjára, tehát lehet könyv, szöveggönyv vagy más írásmű ... építészeti mű, szobor... illusztráció és térkép; földrajzi, tereprajzi, építészeti vagy tudományos vonatkozású tervek, vázlat vagy plasztikai mű.* E művek pedig az Unióhoz tartozó valamennyi országban védelemben részesülnek.

A BUE védelmi rendszere három fontos alapelvre épül, mégpedig a *nemzeti elbánás*, a *formakényszer hiányának (más néven: alakszerűtlenség)* és a *védelem függetlenségének* elvére. A BUE 5. cikke mondja ki a *nemzeti elbánás elvét*,³⁰ ami azt jelenti, hogy a BUE valamelyik tagállamának kötelékébe tartozó szerzők az Unió³¹ valamennyi országában ugyanazokat a jogokat élvezik, mint a belföldiek, függetlenül attól, hogy szóban forgó művük még nem jelent meg, vagy először az Unió valamelyik államában jelent meg. A BUE alapján nemcsak azok a szerzők védettek, akik valamely tagország állampolgárai, hanem azok is, akiknek állandó lakhelye az Unió valamelyik tagországban van. A nemzeti elbánás elve tehát azt jelenti, hogy a szerződő államok saját területükön kölcsönösen ugyanazt a jogi státust biztosítják egymás állampolgárainak, mint sajátjaiknak.³² A *formakényszer hiányának elve* szerinte BUE-ben meghatározott jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmilyen alakszerűséghez.³³ A BUE harmadik alapelve a *védelem függetlenségének elve*.³⁴ Eszerint a biztosított jogok élvezése és gyakorlása független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll vagy sem. A BUE 5. cikk (4) bekezdése határozza meg, mit kell származási országnak tekinteni. Származási országnak meg nem jelent mű esetében a szerző hazája, egyébként az első megjelenés állama minősül. Ha a mű egyidejűleg az Unió több tagállamában jelent meg, és ezekben az országokban eltérő időtartamú védelmi

²⁶Kihirdette: 1922. évi XII. tv.

²⁷Kihirdette: 1931. évi XXIV. tv.

²⁸Kihirdette: 1975. évi 4. tvr.

²⁹World IntellectualProperty Organization, angol rövidítése: WIPO.

³⁰Régime nationale.

³¹A félreértések elkerülése érdekében szeretném hangsúlyozni, hogy az Unió e cím alatt *nem* az Európai Uniót, hanem a Berni Egyezményt aláíró tagállamok Unióját jelenti.

³²Mádl – Vékás: im. 378.

³³BUE 5. cikk (2) bek.

³⁴BUE 5. cikk (2) bek.

idő van érvényben, az a származási ország, amelynek törvényei a legrövidebb időtartamú védelmet biztosítják. Azokra a műveknél, amelyek egyidejűleg jelentek meg egy Unión kívüli és az Unióhoz tartozó valamelyik országban, a tagállam tekintendő származási országnak.

Építészeti művek esetében a származási ország az az ország, ahol az épületet megépítették,³⁵ nem pedig az, ahol a tervet megalkották. A „BUE szerint az Unió valamely államában épített eredeti mű (épület) szerzője a BUE hatálya alá tartozó, védelemben részesülő szerző, ha egyébként nem felel meg a védelem kritériumainak.”³⁶Tehát az építés helye felel meg az első kiadás helyének. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy a BUE 3. cikk (3) bekezdése alapján nem tekintendő megjelenésnek valamely építészeti mű megépítése. A BUE – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – védelemben részesíti az ún. származékos műveket is.³⁷ Építészeti művek vonatkozásában ilyen származékos mű lehet az épületről készült fénykép, fotóművészeti alkotás vagy útikönyv.³⁸

Ki kell emelni, hogy a BUE konkrét elvárásokat is megfogalmaz az Unió tagállamainak szerzői jogi szabályozásával kapcsolatban. Például előírja, hogy a védelmi idő fő szabály szerint a szerző életére és halála után ötven évre terjed, ám az Unió országai jogosultak ennél hosszabb védelmi időt is biztosítani.³⁹ Rendelkezik a szerzők személyhez fűződő jogairól,⁴⁰ a szabad felhasználás lehetséges eseteiről.⁴¹Előírásokat határoz meg a jogsértéssel szembeni fellépésre jogosultakra,⁴² valamint a jogsértés útján létrejött művek lefoglalására⁴³ vonatkozóan.

2.2. Építészeti művek egyéb nemzetközi szerzői jogi egyezményekben.

Az építészeti művek szerzői jogára vonatkozó multilaterális nemzetközi szerződések közül egyértelműen a BUE tekinthető a legfontosabbnak, ugyanis abban – ahogy fentebb bemutattam – nevesítve vannak az építészeti művek, illetve található benne néhány kifejezetten az építészeti művekre vonatkozó speciális rendelkezés is. A BUE mellett léteznek egyéb nemzetközi szerzői jogi egyezmények is, azonban ezek nem térnek ki az építészeti művekkel kapcsolatos szerzői jogokra.

Az ENSZ Közgyűlésének 1948. évi Egyetemes Nyilatkozata az Emberi Jogokról 27. cikk (2) bekezdése kimondta, hogy a szerzői jog „alapvető emberi jog”. E tömör megfogalmazás azonban világszinten jelentős hatást váltott ki.⁴⁴ A BUE kezdetben nem igazán tudta betölteni univerzálisnak szánt szerepét, ugyanis számos jelentős állam nem írta alá (például az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió). Ezért került sor az ENSZ keretei között új nemzetközi egyezmény

³⁵ BUE 4. cikk b) pont.

³⁶ Faludi: Az építészeti művek a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatában... im. 120.

³⁷ BUE 2. cikk (3) bek.

³⁸ Bakos – Nótári: Adalékok a szerzői jog nemzetközi és hazai fejlődéstörténetéhez... im. 2.

³⁹ BUE 7. cikk.

⁴⁰ BUE 6 bis cikk.

⁴¹ BUE 10. cikk.

⁴² BUE 15. cikk.

⁴³ BUE 16. cikk.

⁴⁴Nótári Tamás: A magyar szerzői jog fejlődése. Lectum Kiadó, Szeged, 2010, 25.

megkötésére.⁴⁵ 1952. szeptember 6-án Genfben írták alá a nemzetközi szerzői jogi szempontból szintén igen fontos *Egyetemes Szerzői Jogi Egyezményt*,⁴⁶ aminek I. cikke példálózó jelleggel sorolja fel, hogy milyen irodalmi, tudományos és művészeti művekre vonatkozóan biztosít védelmet. Azonban e felsorolásban *nem* szerepelnek az építészeti művek. Az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény egyébként később sokat veszített jelentőségéből, ugyanis tagjainak nagy része – többek között az Amerikai Egyesült Államok – belépett a nagyobb mértékű kötelezettségvállalást tartalmazó BUE-be.⁴⁷

A fenti két univerzális jellegű szerzői jogi egyezmény mellett létrejöttek *regionális* jellegű szerzői jogi egyezmények is, mint például az 1889. évi Montevideói Egyezmény, illetve a szomszédos jogok területén kívánatos együttműködést szolgáló mellékegyezmények⁴⁸ is, de ezek nem az építészeti művek szerzői jogával foglalkoztak. A Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt *Szerzői Jogi Szerződésé*⁴⁹ szintén nem tartalmaz speciális rendelkezéseket az építészeti művek szerzői jogára vonatkozóan.

A szellemi alkotások egyre nagyobb szerephez jutottak a nemzetgazdaságokban. A technológiai fejlődés új távlatokat nyitott a kreatív elméknek: új műfajok jelentek meg (például számítógépes programok) és új terjesztési módok terjedtek el.⁵⁰ E folyamatok miatt a szellemi tulajdon a nemzetközi gazdasági egyezmények hatókörébe került. Az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény⁵¹ 1. C) melléklete tartalmazza a *Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól szóló Megállapodást*,⁵² amelyet az angol nyelvű cím alapján csak *TRIPS Egyezményként* nevez a szakirodalom. (A TRIPS Egyezmény a szellemi tulajdon mindkét részterületére – a szerzői jogra és az iparjogvédelemre is – vonatkozik.) Az egyezmény valamennyi lényeges oltalmi formára kiterjed, így a szerzői jogokra is. Valamennyi szerzői műtípusra közösen állapítja meg a szellemi tulajdonjogok megszerzésével, fenntartásával és érvényesítésével kapcsolatos polgári jogi, közigazgatási jogi és büntető eljárási követelményeket.⁵³ Ez az egyezmény a szerzői joghoz is kereskedelmi jogi szempontból közelít, hiszen a szerzői művek a nemzetközi kereskedelmi közegben árunak illetve szolgáltatásoknak

⁴⁵ Faludi: A szellemi alkotások jogának általános... im. 17.

⁴⁶ Kihirdette: 1971. évi 4. tvr.

⁴⁷ Faludi: A szellemi alkotások jogának... im. 17.

⁴⁸ Például az 1961-es Római Egyezmény az előadóművészek, hangfelvétel-készítők és rádió-televízió szervezetek jogvédelméről, az 1989-es Genfi Szerződés az audiovizuális művek nemzetközi nyilvántartásáról.

⁴⁹ Kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény

⁵⁰ Faludi: A szellemi alkotások jogának... im. 19.

⁵¹ Kihirdette: 1998. évi IX. törvény

⁵² Angolul: Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS).

⁵³ Kende Tamás: Nemzetközi gazdasági szervezetek, a nemzetközi gazdasági jog. In: Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László (szerk.): Nemzetközi jog. WoltersKluwer Kft., Budapest, 2014, 618-619.

tekintendők.⁵⁴A TRIPS Egyezmény sem tartalmaz speciális rendelkezéseket az építőművészeti művek védelmére vonatkozóan.

Nemzetközi szinten érzékelhető egyfajta egységesítési törekvés az *Építészek Nemzetközi Szövetsége*⁵⁵ részéről, mivel a szövetség ajánlást⁵⁶ fogadott el az építészeti művek szerzői jogi vetületeit érintő ügyekben. E dokumentumban a szövetség célként határozta meg az építészek szerzői jogainak védelmét szolgáló rendelkezések fejlesztését. A dokumentum ajánlást fogalmaz meg többek között a szerzők jogainak védelmére, a szolgálati művekkel kapcsolatos szerzői jogi kérdésekre, a védett művekre, a tervezők érdekeinek védelmére, a védelmi időre, a szerzői jogok érvényesítésére, az építészeti tervek tulajdonjogára és az esetleges jogsértések miatti kártérítésre vonatkozóan. Azonban fontos megjegyeznünk, hogy e dokumentum nem nemzetközi egyezmény, nincsjogi értelemben kötelező ereje, csupán minimum standardokat próbál megfogalmazni az építészeti művek szerzői jogi védelmére vonatkozóan, és azt jelzi, hogy az építész szakma nemzetközi szinten is kiemelten foglalkozik e kérdésekkel.

Amint azt bemutattam, a szerzői jogok védelméről nemzetközi szinten multilaterális egyezmények gondoskodnak. Azonban mellettük még léteznek *kétoldalú egyezmények* is, amelyek lehetővé teszik, hogy a sokoldalú megállapodásokban nem részes államok viszonylatában is védelemben részesüljenek a szerzői művek, illetve a sokoldalú szerződésben rögzített jogokon kívül többletjogosultságokról, illetve szélesebb körű védelemről állapotjanak meg a szerződő államok. Ilyen kétoldalú megállapodást kötött például Magyarország az Amerikai Egyesült Államokkal 1911-ben, vagy a Szovjetunióval több alkalommal, először 1967-ben.⁵⁷

A felsorolt egyezményekkel a nemzetközi szerzői jogi problémák jelentős részét lehet kezelni. Azonban előfordulhatnak olyan esetek, amelyek a fenti egyezmények szabályozási körén kívül esnek. Ilyenkor a *nemzetközi kollíziós jog* közvetítésére van szükség.⁵⁸ Magyarországon a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 19. §-a ad a szerzői jogi viszonyokra kollíziós jogi rendelkezést, amikor a *lex loci protectionis* elvét mondja ki. Eszerint „a szerzői jogokat annak az államnak a joga szerint kell elbírálni, amelynek területén a védelmet igénylik.” Nagy Csongor István kiemeli, hogy a szabály helyes értelmezése szerint a releváns kapcsoló tényező az a hely, amelyre vonatkozóan igénylik a jogvédelmet.⁵⁹ Ezt a szabályt kell alkalmaznia a magyar bíróságoknak, ha egy *nem egyezményes államból* származó mű esetében kell döntenie a szerzői jogok fennállása, a szabad felhasználás vagy jogsértés kérdésében. Abban a kérdésben, hogy ki az adott mű szerzői jogainak jogosultja, a mű származási országának nemzeti szabályozása alapján kell döntést hozni, mind a kollíziós jog, mind a BUE

⁵⁴ Mádl – Vékás: im. 375.

⁵⁵ Francia elnevezése: Union Internationale des Architectes (UIA).

⁵⁶ UIA Accordon Recommended International Standards of Professionalism in Architectural Practice. (<http://www.aia.org/aiaucmp/groups/aia/documents/pdf/aia075908.pdf>) Letöltve: 2016. január 08.

⁵⁷ Mádl – Vékás: im. 375.

⁵⁸ Mádl – Vékás: im. 376.

⁵⁹ Nagy Csongor István: Nemzetközi magánjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2011, 68.

ernyője alatt.⁶⁰ Fontos még megjegyezni, hogy a nemzetközi szerzői jogi egyezmények egyáltalán *nem* térnek ki a szerzői alkotások felhasználására és a vagyoni jogok átruházására irányuló szerződésekre. Ezekben a nemzetközi jogi ügyletekben minden esetben kollíziós norma közvetítésére van szükség.⁶¹

3. Az építészeti műveken fennálló szerzői jogok védelme az Európai Unióban

Ahogy az első részben már említettem, az államok szellemei alkotások jogára, illetve szerzői jogra vonatkozó szabályozása alapvetően nemzeti jellegű: nemzetenként fejlődött, és az államok különböző jogi megoldásokkal próbálják a szerzői művek határokon átívelő jogi oltalmát biztosítani. A szerzők, valamint a szerzői joghoz kapcsolódó egyéb jogosultak jogaira a tagállamok belső szabályozása irányadó. Az európai integrációs folyamat kezdetén szellemi alkotásokkal kapcsolatos, jellegzetesen közösségi kérdések egyébként is csak szórványosan jelentkeztek. Később merültek felharmonizációs problémák a szerzői jogok terén. Az egyik ilyen jellemző problémakör a filmekkel kapcsolatos szerzői jogokra vonatkozott, ugyanis a filmek a kontinentális jogalkotásban tradicionálisan *műalkotásként* nyernek jogi oltalmat. Ily módon a szabályozásban nagy hangsúlyt kap az alkotó tevékenység, az alkotások egyéni-eredeti jellege. Az angolszász jogalkotásban a filmszalag mint meghatározott adathordozó vált az oltalom tárgyává. Ez a megoldás az angolszász rendszernek arra a hagyományára vezethető vissza, hogy a copyright oltalom mindig a művet megtestesítő kéziratokon, nyomtatványokon keletkezett, az azok feletti rendelkezési jog formájában.⁶² A rögzítettség az oltalom elengedhetetlen feltétele volt. Az angolszász jogrendszer tehát a filmet nem mint műalkotást, hanem a filmet mint árut szabályozta.⁶³ A szabályozási különbségekből adódó problémák megoldása jelentős feladat az Európai Unió számára.

Azt láthatjuk, hogy az iparjogvédelem terén az uniós együttműködés igen szorossá vált: a jogegységesítés jegyében közös regionális intézmények, különegyezmények jöttek létre (például európai szabadalom), rendeletek születtek (például közösségi védjegy, formatervezési minta, stb.). A szerzői jog területén megfigyelhető együttműködésről azonban nem mondható el ugyanez. Az Európai Uniónak ma sem létezik szerzői jogi rendelete – eltekintve a szellemi tulajdonjogot sértő árukra alkalmazandó vámfelügyeleti intézkedéseket szabályozó rendeletektől. Viszont az Európai Unió több irányelvet alkotott a témában.⁶⁴ Az Európai Unió szempontjából ugyanis a szellemi alkotások jogára vonatkozó tagállami szabályozások különbsége két okból is veszélyes lehet: egyrészt akadályozhatja az

⁶⁰ Mádl – Vékás: im. 376. A problémakör részletes kifejtése is itt olvasható.

⁶¹ Mádl – Vékás: im. 377.

⁶² Az angolszász szerzői jogi szabályozás (ki)alakulásáról lásd: Jakab Éva: Szerzők, kiadók, kalózkodók. A szellemi alkotások védelmének kialakulása Európában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012, 67-78.

⁶³ Tattay Levente: A szellemi alkotások jogvédelme az Európai Unióban. Pázmány Press, Budapest, 2014.

⁶⁴ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. WoltersKluwer, Budapest, 2014, 682.

egységes belső piac létrejöttét, tekintettel arra, hogy közösségi beavatkozás hiányában e rendszer a nemzeti határok mentén oszthatná fel a belső piacot. Másrészt a szellemi alkotások joga versenyjogi relevanciával is bír, mivel a vállalkozások elvileg felhasználhatnák az általuk birtokolt szellemi tulajdonjogokat arra is, hogy megnehezítsék a potenciális versenytársak⁶⁵ piacra lépését.⁶⁶ Tehát a szellemi alkotások joga akadályát képezheti a nemzeti piacokra való belépésnek és korlátozhatja a kereskedelmet.⁶⁷(Bár ez utóbbinak a szabadalmaknál és a védjegyjogban van nagyobb jelentősége.) Ezért bír kiemelt jelentőséggel a tagállamok szellemi alkotások jogára vonatkozó szabályozásának közelítése. A szerzői jog terén már az Európai Uniót kívül – és az európai integrációs folyamat elmélyülése előtt – is történt harmonizáció, hiszen a tagállamok is aláírták a BUE-t és az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezményt. Az Európai Unióval kapcsolatban meg kell említenünk azokat a jogalkotási folyamatok részét képező, de kötelező erővel nem bíró tervezeteket, javaslatokat is, amelyek iránymutatást jelentenek (jelentettek) a jogalkotás számára. Például az Európai Bizottság egy ún. Fehér Könyvben adott útmutatást a társult országok egységes belső piaci integrációjához. Ennek melléklete a szellemi tulajdon területére is kiterjedt.⁶⁸ Az Európai Bizottság 1995 júniusában Zöld könyvet tett közzé, a „Szerzői és szomszédos jogok az információs társadalomban” címmel, ami részletesen értekezik az információs társadalom jelenségeinek a szerzői művek felhasználására, illetve a szerzői jogok érvényesítésére gyakorolt hatásairól.⁶⁹

Az Európai Unió szerzői jogi tárgyú jogforrásainak áttekintése során azt tapasztaljuk, hogy – például a számítógépes programok,⁷⁰ az audiovizuális és zenei⁷¹ művek, adatbázisok jogi védelmére⁷² vonatkozó harmonizációval ellentétben – nem születtek *speciálisan* az építészeti művekre koncentráló közösségi jogforrások, sőt az Európai Bíróság gyakorlatában sem találunk olyan döntéseket, amelyek az építészeti alkotások szerzői jogi aspektusával foglalkoznának.⁷³ A vonatkozó szabályozás alapján úgy tűnik, hogy európai uniós szinten az építészeti művekkel összefüggésben nem a szerzői jogi problémák élveznek prioritást. Ugyan az építészet területére eső műemlékek védelmével, kulturális szerepével kapcsolatban születtek tanácsi következtetések, valamint az Európai Parlament

⁶⁵ 24/67. számú eset, Parke Davis kontra Probel&Centrafarm (1968) ECR 55.

⁶⁶ Walter Cairns: Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe. CO-NEX Könyvkiadó Kft., Budapest, 1999. 274, 280.

⁶⁷ Imelda Maher: Competition Law and IP Rights. In: Paul Craig and Gráinne de Búrca (ed.): The Evolution of EU Law. Oxford University Press, Oxford, 1999, 608.

⁶⁸ Csécsy: im. 26.

⁶⁹ Csécsy: im. 26.

⁷⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről.

⁷¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/26/EU irányelve (2014. február 26.) a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről.

⁷² Az Európai Parlament és a Tanács 96/9/EK irányelve (1996. március 11.) az adatbázisok jogi védelméről.

⁷³ Bakos – Nótári: Adalékok a szerzői jog nemzetközi... im. 3.

nyilatkozatokat, állásfoglalásokat fogalmazott meg,⁷⁴ ám az uniós jogban az építészeti művek inkább az energiateljesítmények és az energiahatékonyság aspektusából hangsúlyosak. Ezen kívül létezik még irányelvi szabályozás az építészeti szakmával és annak közösségi gyakorlásával kapcsolatos minimumkritériumokról, az oklevelek és a képesítések kölcsönös elismeréséről, ami a letelepedés és a szolgáltatásnyújtás szabadságával függ össze. Az Európai Bíróság határozataiban az építészeti művek szintén nem szerzői jogi értelemben jelennek meg, hanem inkább az építési beruházásokra irányuló koncessziós szerződésekkel és közbeszerzési eljárásokkal, valamint az adózási szabályokkal összefüggésben.⁷⁵

Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve (2004. április 29.) a szellemi tulajdonjogok érvényesítésére vonatkozó tagállami szabályok közelítését tűzte ki célul, egy magas, egyenértékű és egységes védelmi szint belső piacon belüli biztosítása érdekében. Az irányelv elsősorban a technológiai fejlődés jelentette kihívásokra reagált, de érzékelhetően nem az építészeti művekkel összefüggő esetleges problémák indították a jogalkotót a jogszabály elfogadására. Az Európai Unió szerzői jog szempontjából másik releváns irányelve a 2006/116/EK irányelv, amely a szerzői jogok és egyes szomszédos jogok védelmi idejével foglalkozik.⁷⁶ Az irányelv tartalmaz néhány kifejezetten egyes szerzői művekre vonatkozó rendelkezést, például a filmalkotásokra, audiovizuális művekre, fényképekre vonatkozóan, ám az építészeti művek szerzői jogára nem fogalmazott meg speciális szabályt. A 2006/116/EK irányelvet a 2011/77/EK irányelv módosította. A módosítás az előadóművészekre és a hangfelvétel-előállítókra vonatkozó szabályozást érinti.⁷⁷ Szintén szerzői jogi vonatkozású jogforrás a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joghoz kapcsolódó egyes jogokról szóló 2006/115/EK irányelv, azonban annak 3. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy hatálya *nem* terjed ki az építészeti alkotásokra.

Szintén érintheti a szerzői jogot, illetve az építészeti művek szerzői jogát a 864/2007/EK rendelet,⁷⁸ amely a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogot szabályozza. E rendelet (26) preambulumbekkezdése rendelkezik arról, hogy a szellemi tulajdonjogok megsértése esetén fenn kell tartani a *lex loci protectionis* elvét. A „szellemi tulajdonjog” kifejezést pedig többek között a szerzői és a szomszédos jogokra is vonatkozó fogalomként kell értelmezni. A szellemi tulajdonjog megsértésével a Róma II. rendelet 8. cikke foglalkozik, amelyben kimondja, hogy a szellemi tulajdonjog megsértéséből eredő, szerződésen kívüli kötelmi viszonyra annak az országnak a jogát kell alkalmazni, amelyre az

⁷⁴ Lásd bővebben: Bakos Kitti – Nótári Tamás: Szellemi tulajdon – építészeti alkotás. Lectum Kiadó, Szeged, 2011, 19.

⁷⁵ Bakos – Nótári: Adalékok a szerzői jog nemzetközi... im. 4.

⁷⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről.

⁷⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/77/EU irányelve (2011. szeptember 27.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK irányelv módosításáról.

⁷⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról. A szakirodalomban csak „Róma II.” rendeletként ismert.

oltalmat igényelték. Egyúttal a rendelet a szellemi tulajdon megsértésével kapcsolatos jogvitában *kizárja* a kijelölt alkalmazandó jogtól jogválasztás útján való eltérést lehetőségét.

4. Záró gondolatok

Az építészeti művek szerzői jogi védelem alatt állnak, azonban az oltalom alatt álló művek egy igen speciális csoportját alkotják, ugyanis egyszerre kell védelemben részesíteni a fizikailag létező épületet, létesítményt és annak tervét is. Mai világunkban a technológiai fejlődés – különösen az internet elterjedése – óriási kihívások elé állítja a nemzeti jogalkotókat a szerzői jogok védelme területén is. Ezért nagyon intenzívegyütműködés jellemző az államok között nemzetközi és európai uniós szinten egyaránt. Az együttműködés eredményeként létrejött fontosabb dokumentumokat áttekintve azonban azt láthatjuk, hogy az államok közös küzdelme elsősorban *nem* az építészeti művekkel kapcsolatos szerzői jogi problémák megoldására irányul. A legtöbb egyezmény a filmalkotásokkal és más audiovizuális művekkel, zeneművekkel, hangfelvétel-előállítókkal, adatbázisokkal foglalkozik. Az építészeti művek csak néhány nemzetközi jogi egyezményben illetve európai uniós jogforrásban vannak nevesítve. Az építési művek szempontjából a nemzetközi egyezmények közül ki kell emelni a Berni Uniós Egyezményt, amelyről viszonylag részletesen szóltam. Az Európai Unióban jobbra csak irányelvek, ajánlások születtek az olyan szerzői jogi problémákkal összefüggésben, amelyek az építészeti műveket is érintik. Azokban az esetekben, amelyek a nemzetközi egyezmények hatályán kívül esnek, a nemzetközi kollíziós jog szabályait kell alkalmazni a jogviták eldöntésére.
